

૧૯મો કળશ છે. અઢાર થઈ ગયા, અઢાર. ૧૯મો.

પરિગ્રહાગ્રહં મુક્ત્વા કૃત્વોપેક્ષાં ચ વિગ્રહે ।

નિર્વ્યગ્રપ્રાયચિન્માત્રવિગ્રહં ભાવયેદ્ બુધઃ ॥૧૯॥

કહે છે, કે આ ભગવાનઆત્મા આનંદ અને શુદ્ધ સ્વરૂપ છે, એની ભાવના કરનારે શું કરવું? ભાવના એટલે આત્મા પવિત્ર અનંતગુણના સ્વભાવરૂપ પવિત્ર ધામ છે. એની સન્મુખની એકાગ્રતા કરતાં મોક્ષમાર્ગ-ધર્મ-પ્રગટ થાય છે અને એના ફળ તરીકે મોક્ષ થાય છે. તો એણે એ એકાગ્રતા શી રીતે કરવી? એમ કહે છે.

‘પરિગ્રહનું ગ્રહણ છોડીને...’ જગતની ચીજો વિકલ્પથી માંડીને બધું જ છોડી દઈને. છોડી એટલે એનું લક્ષ્ય છોડીને. અહીં તો કહેવું છે કે મુનિને જે બાહ્ય પરિગ્રહ છે એ બધું છોડી દઈને. છેલ્લે એક શરીર રહ્યું. તો ‘શરીર પ્રત્યે ઉપેક્ષા કરીને...’ મોક્ષનો માર્ગ છે ને? કેમ પ્રગટ થાય? ‘શરીર પ્રત્યે ઉપેક્ષા...’ અને સર્વ જગતના પરિગ્રહનો, એના પ્રત્યેના વિકલ્પની મમતાનો ત્યાગ એ પરનો ત્યાગ કહેવાય.

‘બુધ પુરુષે...’ જ્ઞાની પુરુષે, ધર્મી પુરુષે, જેને આત્માનું હિત કરવું છે એણે ‘અવ્યગ્રતાથી (નિરાકુળતાથી) ભરેલું ચૈતન્ય માત્ર...’ ભગવાનઆત્મા અસ્તિરૂપે (આવું છે, એમ કહ્યું). પેલી તો નાસ્તિ કહી. પરિગ્રહનો ત્યાગ, શરીરની ઉપેક્ષા, પણ એ આત્મા ચીજ છે શું? ‘(નિરાકુળતાથી) ભરેલું ચૈતન્ય માત્ર જેનું શરીર છે...’ લ્યો. શરીર આવ્યું. ‘કૃત્વોપેક્ષાં ચ વિગ્રહે । નિર્વ્યગ્રપ્રાયચિન્માત્રવિગ્રહં’ સામે સામે લીધું. આ શરીર તો માટી જડ છે. તેની ઉપેક્ષા કરવી. એ કંઈ પોતાની ચીજ નથી. ઉપેક્ષા એટલે એનો આદર કરવો નહિ. અને ‘(નિરાકુળતાથી) ભરેલું ચૈતન્ય માત્ર જેનું શરીર...’ ચૈતન્યમાત્ર શરીર એમ કહે છે. આત્મામાં અનાકુળ આનંદથી ભરેલો ચૈતન્ય છે. આહાહા..!

‘(નિરાકુળતાથી) ભરેલું ચૈતન્ય માત્ર જેનું શરીર...’ ચૈતન્યમાત્ર જેનું શરીર. ‘(નિરાકુળતાથી) ભરેલું ચૈતન્ય માત્ર જેનું શરીર...’ આનંદ અને જ્ઞાન બે અર્થ લીધા. ભગવાનઆત્મા એને કહીએ કે અનાકુળતાનું ચૈતન્ય સ્વરૂપ, ભરેલું, આનંદ અને ચૈતન્ય સ્વભાવથી ભરેલો આત્મા. આહાહા..! ‘તે (—આત્માને) ભાવવો.’ ધર્મીજીવે તેને અનુભવવો. ભગવાનઆત્મા શરીર આદિ પરિગ્રહથી રહિત, બાહ્ય પરિગ્રહ સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, લક્ષ્મી આદિથી તો રહિત છે. પણ નિરાકુળતાના આનંદના સ્વરૂપથી ભરેલું ચૈતન્ય તત્ત્વ છે એ. આહાહા..! જેમાં અતીન્દ્રિય

આનંદ છે અને એકલો ચૈતન્યભાવ છે. એ જેનું શરીર એટલે સ્વરૂપ છે. તે આત્માને, આવા આત્માને, તે આત્મા એટલે આવો આત્મા. છે ને? 'તેને (-આત્માને) ભાવવો.' આવા આત્માને ભાવવો. આહાહા...! બહું ટૂંકામાં ઘણી વાતો. ઝીણી વાતું. જગતને અભ્યાસ ન મળે.

ભગવાન પરમેશ્વર કહે છે, કે ભાઈ! તારે જો આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય એટલે કે ધર્મ કરવો હોય, તો કેમ કરવો અને કેમ થાય? કે આત્મા સિવાયની બીજી ચીજો આ શરીર, વાણી, મન, આ બાયડી, છોકરા, કુટુંબ એના ઉપરથી લક્ષ છોડી દે. એ કાંઈ તારી અસ્તિમાં નથી. તારી સત્તામાં એ ચીજો નથી. તેથી તારા હોવાપણામાં એ નથી તેનું લક્ષ છોડી દે. અને તારા હોવાપણામાં અનાકુળ અને જ્ઞાનથી ભરેલી ચૈતન્યવસ્તુ છે એમાં દષ્ટિ દે, એમાં એકાગ્ર થા, એનો અનુભવ કર. લ્યો. 'પોપટભાઈ' આ ધર્મ. ભારે ધર્મ, ભાઈ! આમાં ચોવિહાર કરવો, કંદમૂળ ન ખાવા, આ કરવું એ તો વાત આવતી નથી. 'પંડિતજી'!

મુમુક્ષુ :- બધું જ કાઢી નાખ્યું.

ઉત્તર :- પણ એ તો પરચીજ છે. ખાય શકે ક્યાંથી ત્યાં? એ તો પર ચીજ છે એ તો કીધું. પરથી લક્ષ છોડી દે, એનો આગ્રહ છોડી દે એમ કીધું ને? 'પરિગ્રહનું ગ્રહણ છોડીને...' આગ્રહ એટલે ગ્રહણ. ભારે વાત. વેપાર, ધંધો, કુટુંબ, સ્ત્રી, પુત્ર એ બધી ચીજો તો પર છે. એ કાંઈ તારી નથી, તારામાં નથી, તું એમાં નથી. હવે તું જ્યાં છો ત્યાં તો અનાકુળ આનંદ અને ચૈતન્યરસથી ભરેલો આત્મા છે. આહાહા...! 'તેને (-આત્માને) ભાવવો.' છે ને પાઠમાં? ભાવ એક લીધો. આહાહા...! બહું ટૂંકું. એ ભાવના એટલે મોક્ષમાર્ગની એકાગ્રતા. સ્વભાવ સન્મુખ, ચૈતન્ય આનંદસ્વરૂપ એના સન્મુખની એકાગ્રતા, એનું નામ ભાવના. એનું નામ ચૈતન્યના મોક્ષમાર્ગની દશા, એનું નામ ધર્મ.

મુમુક્ષુ :- અત્યારે ક્યાં દેખાય છે?

ઉત્તર :- નથી દેખાતું એ કોણે નિર્ણય કર્યો? નથી દેખાતો એ કોની સત્તામાં નિર્ણય થયો? એ જ આત્મા. જેમ કે હું દેખાતો નથી. એનો અર્થ જ હું આ છું. એમ અર્થ થઈ ગયો. કોઈ દિ' વિચાર કર્યો નથી ને. દેખાય છે શું? જ્ઞાન જ દેખાય છે જ્યાં હોય ત્યાં. આ ચીજ દેખાતી નથી. ચીજ તો જડ છે, પર છે. એને જાણવાવાળું જ્ઞાન જ જ્યાં હોય ત્યાં જાણે છે. એ જાણનારું જ્ઞાન એ આત્મા છે. એ તો અહીં કહે છે. મૂળ એ જાતનો અભ્યાસ નથી. આ બધા રળવાના અને ખાવા-પીવાના ને હેરાન રસ્તા કરવામાં આખી જીંદગી ગાળે.

મુમુક્ષુ :- ખાવા પીવામાં ઓછું. સાહેબ! રળવામાં જ વધારે. આવી અલૌકિક વાત આવી રીતે સમજાય નહિ.

ઉત્તર :- સમજાય નહિ. ઠીક કહે છે. હવે એ તો નવરા થયા છે. બધા છોકરા કરે છે અને પૈસા ઘણા છે. એટલે હવે તો નિવૃત્તિ લઈને આ કરવું.

મુમુક્ષુ :- દરેક સમયે પ્રભુ જ્ઞાનનો જ અનુભવ કરે છે.

ઉત્તર :- એ જ કરે છે. આ શરીર છે, આ આ છે. એમ કોની સત્તામાં જણાણું? કોની હયાતીમાં જણાણું કે આ શરીર છે, આ બાયડી છે, આ કુટુંબ છે, આ ધંધો છે. એ છે ભલે, પણ એ કોની સત્તામાં જણાણું? ચૈતન્યની સત્તામાં જણાણું. એ ચૈતન્યની સત્તામાં એ ચીજ નથી. એના સંબંધીનું પોતાનું જે જ્ઞાન જાણે છે, એ જ્ઞાન એની સત્તામાં છે. પણ માણસ અંતરના આત્માના વિચાર ઉપર (આવતા નથી). એકલી મજૂરી જગતની (કર્યા કરે છે). મજૂરી છે આ બધી? એય...! મજૂરી છે? 'મલૂપચંદભાઈ'! કેમ હશે? પણ તમારે ક્યાં પૈસા ભેગા થયા છે કે તમે ...

મુમુક્ષુ :- થોડા તો થોડા, પણ મજૂરી તો અમે કરી છે ને.

ઉત્તર :- 'પૂનમભાઈ' કહેતા હતા એક ફેરી. ખબર છે? એકવાર 'અમદાવાદ' ગયા હતા. એમને ક્યાં પૈસાની... શું ભાષા કાંઈક હતી. એવું કાંઈક હતું. એમને ક્યાં પૈસા .. અને સ્વાદ લીધો? એવી કાંઈક ભાષા હતી. 'મલૂપચંદભાઈ'ને યાદ નથી. કીધું હતું. મને ખ્યાલ છે. બેઠા હતા ને કહ્યું હતું. એમ કહે કે પૈસા ક્યાં એણે મેળવ્યા છે કે એના રસની ને એની શું ચીજ છે એની ખબર પડે. એવું એક હતું. એના બાપને ઉડાડ્યા તે દિ'.

મુમુક્ષુ :- એ તો અનાદિના ઉડાડેલા છે. બાપ હતા જ કે દિ'.

ઉત્તર :- એવી ભાષા હતી પણ બરાબર યાદ નથી. 'અમદાવાદ'માં કહ્યું હતું. એમ કહે કે પૈસા એને જાજા હોય તો ખબર પડે ને કે આમાં કેમ મેળવાય છે ને કેમ થાય છે? એ જાતનો રસ જ એણે ઊભો કર્યો નથી. ત્યાં હતો જ નહિ.

મુમુક્ષુ :- 'ગોપાલભાઈ'ના મકાનમાં.

ઉત્તર :- 'ગોપાલભાઈ'ના બંગલે.

મુમુક્ષુ :- હતું એવું આવી ગયું.

ઉત્તર :- એ તો હોય એ આવે, બીજું શું આવે એમાં? એમ એણે કહ્યું હતું. એમ કે બાપાએ ક્યાં ન્યાં એટલા બધા પૈસા, કરોડ-બેકરોડ લ્યોને. એમ કહે શું લાખ, બેલાખ, ચાર-પાંચ લાખ. એના બાપ પાસે એટલા પણ ક્યાં હતા. એની પાસે ૩૫-૪૦ હજાર હતા. આ 'છોટાભાઈ' પાસે. આ વળી લાખોપતિ, ઓલો વળી કરોડપતિ. ધૂળમાં પણ નથી કાંઈ. એમ કે એમણે ક્યાં એ પૈસાનો રસ ... બરાબર શબ્દ ગોઠવેલો. એમણે ક્યાં પૈસા ભાળ્યા છે કે એનો રસ હોય. એ.. 'ભીખાભાઈ'! ભારે ભાઈ! સંસાર તો કાળો કરે છે ને.

અહીં કહે છે... આહાહા...! આ છે... આ છે.. આ છે... એ કઈ ભૂમિકામાં જણાય છે? જે ભૂમિકા જ્ઞાનની (છે) એમાં એ જણાય છે. આ શરીર છે, આ ધંધા ચાલે છે, આ પૈસા આવ્યા-ગયા. એનામાં આવ્યા-ગયા નથી. એ જાણે છે. એ જાણનાર જો મુખ્ય ન હોય તો આ ચીજ છે, આ રાગ થયો, આ દ્વેષ થયો, આ થયું એ કોણે જાણ્યું? એ જાણનારની ભૂમિકામાં જે જણાય છે એ જ્ઞાન જણાય છે. એ ચીજ નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ જ્ઞાનનો

ઘરનાર એ ભગવાનઆત્મા છે. કહો, શું છે? એ.. 'લાલચંદભાઈ'! આ ભાઈએ શું પૂછ્યું? મુમુક્ષુ :- દેખાતું નથી એમ કીધું.

ઉત્તર :- આ પૂછવામાં તો એમ આવે. એક છોકરો નહોતો? આપણે 'જામનગર'માં 'પરેશ' છે. અત્યારે તો હવે ૧૫-૧૬ વર્ષ થઈ ગયા. પણ તે દિ' ૭ વર્ષનો હતો. ૮ વર્ષ પહેલાની વાત છે. એના ઘરમાં આ ચર્ચા બહુ ચાલે. 'ત્રંબકભાઈ' એના બાપ થાય? કાકા થાય.પણ એ બધાના ઘરમાં ચર્ચા બહુ ચાલે. 'જયસુખભાઈ' તો હમણા આવ્યા. એ તો સામું જોતા નહોતા. એકવાર સાંભળ્યું, પછી સમજતા. ઓય માડી! આ વાત તો બીજી ચાલે. અમારા ઘરમાં ચાલે પણ કોઈ દિ' ધ્યાન જ ન આપ્યું. 'જયસુખ' વકીલ છે મોટા. અહીં ઘણીવાર આવે છે.

એ છોકરો એકવાર ચર્ચા કરતા-કરતા ચર્ચામાં ઊભો થઈ ગયો. 'લાલચંદભાઈ'! એનો પ્રશ્ન સાંભળજો. મહારાજ! તમે આત્મા દેખો-દેખો કરો છો. આમ પ્રશ્ન કર્યો, હોં! ક્યાં દેખવો અમારે? આમ તો આ દેખાય. આંખો મીચીએ તો અંધારું દેખાય. આમ છોકરો બોલ્યો, ૭ વર્ષની ઉંમર, હોં! અત્યારે તો ૧૫-૧૬ વર્ષ થઈ ગયા. અમારા આત્માને ક્યાં દેખવો? આ બધું દેખાય. ઉભો થઈને (બોલ્યો), હોં! રાત્રે ચર્ચા વખતે. આ દેખાય છે. આંખો મીચીએ તો અંધારું દેખાય છે. ભાઈ! બાપુ! એ અંધારું શેમાં દેખાય છે? અંધારું અંધારામાં દેખાય? અંધારું જેની સત્તામાં દેખાય છે એ ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા છે. 'લાલચંદભાઈ'! ૭ વર્ષનો બાળક, હોં! બહુ હોશિયાર છે. અત્યારે તો બહુ ઝીણા પ્રશ્ન કરે છે.

અંધારું કોનામાં જણાય છે? ભાઈ! આ અંધારું છે. એ અંધારાનું હોવાપણું અંધારામાં જણાય? એ અંધારાનો જાણનાર ચૈતન્ય જ્ઞાયકમૂર્તિ એ એમ કહે કે આ અંધારું છે. હું અંધારું નહિ. હું તો અંધારાનો જાણનાર છું. આ તો સમજાય એવું છે, હોં! સાદી ભાષા છે બહુ અઘરી નથી. પણ કોઈ દિ' આની સામું જોયું ન હોય. કબુલી લીધું ન હોય, લ્યો. કોર્ટે નવો માણસ ચડે. કોને કેટલા પૈસા દેવાતા હશે, કોને પાન-બાન ખવડાવવું શું દેવું? રીપોર્ટ કરે કે શું લખે? રિપોર્ટ લખાવે ત્યારે ધ્રુજે. અરજી કોની પાસે લખાવવી. મોઢા આગળ બેઠો હશે કે અંદર બેઠો હશે? મુંઝાય. કણબી નવો પહેલો વહેલો ચડ્યો હોય. પણ જેણે ઘણીવાર પગથિયા તોડ્યા હોય એને ખબર હોય કે મોઢા આગળ કારકુન બેઠો હોય એની પાસે લખાવાય. આઠ આના આપશું એને. લખી દે. એમ આ નવા નિશાળીયાએ કાંઈ સાંભળ્યું ન હોય અને ચડ્યો હોય એને એવું લાગે કે આ શું કહે છે? એય..! 'પોપટભાઈ'! ભાઈ! આહાહા..! આ બધી રમતું જગતની રમાય અને થાય છે. એને કોનામાં જણાય છે? એ ચૈતન્યમાં જણાય છે. કીધું ને?

'ચૈતન્યમાત્ર જેનું શરીર છે.' એ તો જ્ઞાનસ્વરૂપી ભગવાન છે. જ્ઞાનના તેજ-નૂર, જ્ઞાનના નૂરના પ્રકાશનું પૂર છે. ખબર નહિ, કોઈ દિ' વિચાર કર્યો નથી. નિજ ઘરમાં કોણ છે?

પરઘરની બધી માંડી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ‘ઘરના છોકરા ઘંટી ચાટે, પાડોશીને આટો.’ આપણે લોકોમાં નથી કહેવાતું? બાયડી કહે કે, પણ આ ઘરમાં લોટ પણ નથી અને તમે પારકીની માંડી. આને લોટ દેવો, પણ અહીં ઘરમાં નથી એનું શું કરવું? એમ બધી પરની માંડી પણ તું કોણ છો એની એને ખબર નથી. આહાહા..! ભગવાન! તું તો પ્રત્યક્ષ છો. એમ કહે છે અહીં તો. કેમ? કે, પ્રત્યક્ષ નામ જાણવાની ભૂમિકામાં તારું સ્વરૂપ અને પર શું છે? એ જાણનારો તું પ્રત્યક્ષ છો આ જગતમાં. આ તો બધી ચીજો બાહ્ય-પર છે. બાહ્ય પર છે. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે ‘(નિરાકુળતાથી) ભરેલું ચૈતન્યમાત્ર જેનું શરીર છે.’ આહાહા..! તેવો ભગવાનઆત્મા ચૈતન્ય સ્વભાવ અને અનાકુળ સ્વભાવ. સ્વભાવમાં આકુળતા ન હોય. આકુળતા તો વિકલ્પ અને દુઃખરૂપ છે. એ બીજી ભિન્ન ચીજ છે. નિરાકુળ ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ. નિરાકુળ, જાણનાર-જાણનાર એમાં આકુળતા ક્યાંથી આવી? એવો જાણનાર અને નિરાકુળ સ્વરૂપ, એવો આત્મા. એ આત્મા, એ આત્માને જોવા, એ આત્મા ઉપર નજર કરવી અને એ આત્મામાં એકાગ્ર થવું. એનું નામ ધર્મ છે. સમજાણું કાંઈ? એ ૧૯મો કળશ કહ્યો.

શ્લોક-૨૦

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

શસ્તાશસ્તસમસ્તરાગવિલયાન્મોહસ્ય નિર્મૂલનાદ્
 દ્વેષામ્ભ:પરિપૂર્ણમાનસઘટપ્રધ્વંસનાત્પાવનમ્ ।
 જ્ઞાનજ્યોતિરનુત્તમં નિરુપધિ પ્રવ્યક્તિ નિત્યોદિતં
 ભેદજ્ઞાનમહીજસત્ફલમિદં વન્દ્યં જગન્મંગલમ્ ॥૨૦॥

[શ્લોકાર્થ :-] મોહને નિર્મૂળ કરવાથી, પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત સમસ્ત રાગનો વિલય કરવાથી અને દ્વેષરૂપી જળથી ભરેલા મનરૂપી ઘડાનો નાશ કરવાથી, પવિત્ર, ^૧અનુત્તમ, ^૨નિરુપધિ અને નિત્ય-ઉદ્દિત (સદા પ્રકાશમાન) એવી જ્ઞાનજ્યોતિ પ્રગટ થાય છે. ભેદજ્ઞાનરૂપી વૃક્ષનું આ ^૩સત્ફળ વંદ્ય છે, જગતને મંગળરૂપ છે. ૨૦.

૧. અનુત્તમ = જેનાથી બીજું કાંઈ ઉત્તમ નથી એવી; સર્વશ્રેષ્ઠ.

૨. નિરુપધિ = ઉપધિ વિનાની; પરિગ્રહ રહિત; બાહ્ય સામગ્રી રહિત; ઉપાધિ રહિત; છળકપટ રહિત-સરળ.

૩. સત્ફળ = સુંદર ફળ; સારું ફળ; ઉત્તમ ફળ; સારું ફળ.

શ્લોક-૨૦ ઉપર પ્રવચન

૨૦મો કળશ.

શસ્તાશસ્તસમસ્તરાગવિલયાન્મોહસ્ય નિર્મૂલનાદ્
 દ્વેષામ્ભ:પરિપૂર્ણમાનસઘટપ્રધ્વંસનાત્પાવનમ્ ।
 જ્ઞાનજ્યોતિરનુત્તમં નિરુપધિ પ્રવ્યક્તિ નિત્યોદિતં
 ભેદજ્ઞાનમહીજસત્ફલમિદં વન્દ્યં જગન્મંગલમ્ ॥૨૦ ॥

ભાષા જુઓ! કવિ છે ને પાછા એટલે. ૧૮૭ ગાથા અને ૩૧૧ કળશ. કળશ જાજા. 'સમયસાર'માં ૪૧૫ ગાથા અને ૨૭૮ કળશ. આમાં ૩૧૧ કળશ છે. ૨૦માં કળશનો શ્લોકાર્થ નીચે.

શ્લોકાર્થ :- 'મોહને નિર્મૂળ કરવાથી,...' એટલે શું કહ્યું? કે પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પો જેમાં જણાય એના એ નહિ. જાણનારના એ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ અને શરીર-વાણી એ નહિ. એ મારા છે એમ માન્યું હતું. એ મારા નહિ એમ મિથ્યાત્વનો નાશ કરીને, 'મોહને નિર્મૂળ કરવાથી,...' સમજાણું કાંઈ? પહેલા મિથ્યાત્વની વાત લીધી. ભગવાનઆત્મા, એનામાં તો જ્ઞાન અને આનંદ છે, એને મૂકીને જે કંઈ એનામાં નહોતું પુણ્ય, પાપ, વિકલ્પ, દયા, દાન, વ્રત આદિ, રાગ આદિ, શરીર આદિ, એને પોતાના માન્યા હતા. એ મોહને નાશ કરીને, નિર્મોહ કરીને. મારામાં એ રાગ અને વિકલ્પ અને શરીર નથી. મારામાં તો આનંદ અને જ્ઞાન છે. એને જાણનારું જ્ઞાન તે મારું છે. એ વસ્તુ તે મારી નથી. એમ મિથ્યાત્વનો નાશ કરીને, સમજાણું કાંઈ? લ્યો, આ મિથ્યાત્વના નાશનો ઉપાય.

પોતાના-સ્વરૂપનું રૂપ આનંદ અને જ્ઞાન (છે). એમાં પરવસ્તુ મારી, વિકલ્પ આદિ માન્યા હતા એ મિથ્યાત્વભાવ હતો. મારામાં એ નથી, હું તો જ્ઞાન અને આનંદ છું. એમ ભાન દ્વારા મોહને નિર્મૂળ કરીને, મોહનું મૂળીયું કાઢી નાખીને. મિથ્યાત્વનો એક અંશ પણ છોડી દઈને, એમ કહે છે. ભાઈ! ભારે વાત! 'પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત સમસ્ત રાગનો વિલય કરવાથી...' હવે રાગ-દ્વેષના નાશની વાત કરે છે. પછી શુભ-અશુભ જે વિકલ્પ ઊઠે. પ્રશસ્ત એટલે શુભ, અપ્રશસ્ત એટલે અશુભ. 'સમસ્ત રાગનો વિલય...' (એટલે) નાશ. મારામાં એ રાગ નથી. એવો તો પહેલો નિર્ણય કર્યો હતો. પછી અસ્થિરતાનો રાગ રહે છે એનો પણ સ્વભાવમાં એકાગ્ર થઈને નાશ કરવાથી. સમજાણું કાંઈ?

'દ્વેષરૂપી જળથી ભરેલા મનરૂપી ઘડાનો નાશ કરવાથી,...' રાગ અને દ્વેષ બેનો નાશ કહે છે ને? પહેલા સમસ્ત રાગનો નાશ કર્યો. વિકલ્પમાત્ર એ હું નહિ. એવો અનુભવ નિર્ણય કરેલો. પણ પછી સ્વરૂપમાં રમવા આ ચારિત્ર છે. ચારિત્ર આનું નામ છે. ચારિત્ર આ લુગડા ફેરવ્યા, બાયડી-છોકરી છોડીને ઘરમાં લુગડા ફેરવે માટે ચારિત્ર, એમ ચારિત્ર નહિ. પહેલું

સ્વરૂપ જ્ઞાન અને આનંદથી ભરેલો હું, પુણ્ય-પાપના રાગથી ખાલી. શરીર-વાણી-મનથી ખાલી, એના સંબંધીનું જ્ઞાન અને મારું જ્ઞાન, એનાથી ભરેલો હું છું. એવી આત્માની અનુભવની દષ્ટિ થાય ત્યારે તેણે મિથ્યાત્વનો નાશ કર્યો કહેવાય. એના પછી ચારિત્ર આવે. એ ચારિત્ર એટલે શું? રાગનો નાશ કરવો, દ્વેષને ફોડી નાખવો, તોડી નાખવો અને સ્વરૂપમાં ઠરવું, એનું નામ ચારિત્ર. સમજાય છે કાંઈ? લ્યો, 'પ્રકાશદાસજી'! આ ચારિત્ર. કઈ જાતનું ચારિત્ર? આહાહા..!

સમ્યગ્દર્શન અને ચારિત્ર બન્નેની વ્યાખ્યા કરી. મિથ્યાત્વ અને અચારિત્રનો નાશ અને સમક્રિત અને ચારિત્રની ઉત્પત્તિ. સમજાણું કાંઈ? જીવ અધિકાર છે ને? માથે શું અધિકાર છે? જીવ. તો જીવનો અધિકાર જીવના સ્વભાવમાં છે. એનો અધિકાર પુણ્ય-પાપ, રાગ આદિ શરીરમાં એનો અધિકાર નથી. છે? આહાહા..! કહે છે કે પોતાનો સ્વભાવ... એ માથે તો વાત કરી ગયા, નિરાકુળ જ્ઞાનમાત્રથી ભરેલો પદાર્થ, જેના આનંદને માટે બહાર શોધવું પડે નહિ. એવા આનંદથી ભરેલો છે. એની દષ્ટિ કરીને, એમાં સાવધાન થઈને, પરમાં સાવધાનીનો જે મિથ્યાત્વભાવ હતો, એનો નાશ કરે. આહાહા..! કહો, સમજાણું આ? એ કોઈ બાહ્યક્રિયાથી નાશ થાય એવું કાંઈ નથી. આહાહા..!

'પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત સમસ્ત રાગનો વિલય કરવાથી...' જે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિના વિકલ્પ વૃત્તિ ઊઠે છે એ પણ રાગ છે. એનાથી ખસીને અંદર સ્વરૂપમાં ઠરતા, આનંદમાં રમતા રાગનો નાશ થાય તેને ચારિત્ર કહે છે. ભાઈ! ભારે. સાંભળ્યું ન હોય. આ તો બાયડી-છોકરા છોડ્યા, ધંધો છોડ્યો અને બેઠા. લોચ કરે, ઊના પાણી પીવે, આ છોડ્યું. ધૂળેય છોડ્યું નથી, સાંભળને! છોડ્યો છે ધર્મ.

કહે છે કે આમ આત્મા સ્વભાવનો ભરેલો ભગવાન. સામે લીધું ને? 'દ્વેષરૂપી જળથી ભરેલો મનરૂપી ઘડો...' મનનો સ્કંધ છે ત્યાં આગળ દ્વેષ થાય છે. પ્રતિકુળ ચીજ દેખીને દ્વેષ, અનુકૂળ થઈને રાગ, મનનો ઘડો ફોડા! આહાહા..! અને આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ છે એને જાગૃત કર, એમ કહે છે. આહાહા..! ભારે, ભાઈ! વાત. સમજાણું કાંઈ? પવિત્ર ભગવાનઆત્મા... પણ એ આત્મા આવો છે એ સાંભળ્યો ન હોય. સાંભળ્યા વિના એને બેસે શી રીતે?

ભગવાનઆત્મા જ્યાં રાગ-દ્વેષ રહિત છે એવો અનુભવ થયો. પછી રાગ-દ્વેષનો અભાવ કરવા, સ્વરૂપમાં સ્થિરતા કરી, ત્યારે રાગ-દ્વેષનો અભાવ થયો. ત્યારે તે સ્વરૂપમાં આનંદની લહેર જાગે એને ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. અતીન્દ્રિય આનંદની લહેર, ઉભરો આવે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

એવો પવિત્ર ભગવાનઆત્મા. 'નિરુપધિ...' જેમાં ઉપધિ નથી. 'પરિગ્રહ રહિત; બાહ્ય સામગ્રી રહિત; ઉપાધિ રહિત; છળકપટ રહિત-સરળ.' 'નિત્ય-ઉદ્ધિત (સદા પ્રકાશમાન) એવી જ્ઞાનજ્યોતિ...' નિત્ય, સદા જ્ઞાનજ્યોતિ ઉદ્ધિત અંદર પ્રગટ જ છે. એની અંતરમાં દષ્ટિ આપતા અને સ્થિર થતાં નિત્ય જ્ઞાનજ્યોતિ પ્રગટ થાય છે. એ પર્યાયમાં પ્રગટ થાય છે.

આહાહા...! એકરૂપ સામાન્ય જ્ઞાયકભાવ, ધ્રુવભાવ, સ્વભાવભાવ, નિત્યભાવ છે, એમાં એકાગ્ર થવાથી વિશેષભાવ, ચારિત્રભાવ, સમ્યગ્દર્શનભાવ, એવો નિત્ય-ઉદ્દિત જ્ઞાનમાં આવે છે, પર્યાયમાં આવે છે એમ કહે છે. જેવો નિત્ય ભગવાન અંદર છે, ‘(સદા પ્રકાશમાન) એવી જ્ઞાનજ્યોતિ પ્રગટ થાય છે.’ પાછી પર્યાયમાં નિત્ય-ઉદ્દિત રહે છે એમ કહે છે. જ્ઞાનનો ભાવ પ્રગટ્યો. એ પ્રગટ્યો એ પ્રગટ્યો.

અ..હો..! ‘ભેદજ્ઞાનરૂપી વૃક્ષનું આ સત્ફળ વંદ છે,...’ જુઓ! એ નિર્મળ વીતરાગી પર્યાય. ‘ભેદજ્ઞાનરૂપી વૃક્ષનું આ સત્ફળ વંદ છે,...’ ‘સુંદર ફળ; સારું ફળ; ઉત્તમ ફળ; સ્વાચું ફળ.’ એ શું કહ્યું? ‘ભેદજ્ઞાનરૂપી વૃક્ષનું આ સત્ફળ...’ સંયોગથી જુદો, રાગથી જુદો, વિકલ્પથી જુદો, પર્યાયના એક અંશ જેટલો નહિ એવો ત્રિકાળ. એવો પરથી જુદો પાડીને પોતાના સ્વભાવમાં ભેદજ્ઞાન કરીને ઠરે છે, એનું ફળ-સત્ફળ વંદ છે. સુંદર ફળ વંદવાને લાયક છે. લ્યો. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની નિર્વિકારી દશા, એ વંદ છે. એ વંદનીય છે, આદરણીય છે, વેદન કરવા લાયક એ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘જગતને મંગળરૂપ છે.’ આહાહા...! લ્યો. આ જીવે મંગળીક કર્યું. આત્મા નિત્યાનંદ પ્રભુ! એના સન્મુખની એકાગ્રતાથી અને પરથી ભિન્ન પડીને જેણે વીતરાગી સમકિત, વીતરાગી જ્ઞાન, વીતરાગી ચારિત્ર-સ્થિરતા પ્રગટ કરી, એ જગતમાં માંગલિક છે. મંગળીક થયું એને ઘરે હવે. આહાહા...! મંગળના વાજા વાગ્યા. સમજાણું કાંઈ? પાંચ-પચ્ચીસ હજાર, લાખ-બે લાખ મળે તો (કહે), આજ લાપસી કરજો. આજે બપોરે શેરબજારમાં જઈને બે કલાકમાં એક લાખ પેદા કર્યા છે. એય..! મરી ગયો તરત એક જણો. ‘પોરબંદર’વાળા ‘કલ્યાણજીભાઈ’ હતા ને? ‘કલ્યાણજી ગોવિંદજી’ અહીં તો અમારી પાસે ઘણા દાખલા હોય ને. ચોમાસામાં અમે ત્યાં હતા. ‘પોરબંદર’. એક વાગે ગયા. પહેલા ૨૦ લાખ હતા. એમાં ૧૦ લાખ ગયા હતા. ધંધો માંડ્યો. એક દિવસના એક લાખ. લાખ જ્યાં પેદા કર્યા... થઈ રહ્યું.... ‘લક્ષ્મીચંદ પિતાંબર’ હતા. બધા ભાઈબંધો. એય..! કલુ. બસ, કલુ કીધું ત્યાં તો ઊડી ગયો અંદરથી. કાંઈ ન મળે. એક લાખ પેદા કર્યા હતા.

મુમુક્ષુ :- શેના માટે?

ઉત્તર :- મમતા માટે. દસ લાખ તો હતા. પહેલા વીસ લાખ હતા. દસ લાખ ગયેલા હશે એ પ્રમાણે ધંધો કરીને પાછા ભેગા કર્યા. પર્યુષણ સુધી રહેલા ને પાછા ‘મુંબઈ’ ગયેલા. આહાહા...! ઉડી ગયા. આહાહા...! પંખી ઊડીને ક્યાંક ગયું. આ મેળા હતા ભેળા, છૂટી ગયા. પણ હતો કે દિ’ એની સાથે? એ તો બધી ચીજ પર છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! જગતને આ મંગળીક છે. પેલા તો પૈસા ભેગા થાય તો મંગળીક કરો, આમ કરો, તેમ કરો, એમ કરે લ્યો. પાંચ લાખ પેદા થયા છે. ૫૦ લાખમાં ૨ લાખનો ખર્ચ અને ૫ લાખ આ અને ૭ લાખનું.. ૮૫ લાખ ભેગા થયા. આંકણો ગણીને અંદરથી ખુશી-ખુશી થઈ જાય.

અમંગલિક છે બધું. પાપના પોટલા ફોડ્યા છે કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ભલે આ તો અમંગલિક, પણ ચકવર્તી કરતા તો ઓછા પૈસા છે ને?

ઉત્તર :- મમતામાં ઓછા ક્યાં છે એને? મમતામાં તો એને બધું જોઈએ છે. આહાહા...! એક ફેરી નહોતું કહ્યું? અન્યાયથી જેને એક પૈસો પણ લેવાનો ભાવ છે, એને પુણ્યને કારણે આખું જગત મળે તો એને ગળી જવાનો ભાવ છે. આડી રીતે અન્યાયથી.. સમજાણું કાંઈ? એક પૈસો પણ લેવાની જેની અનીતિનો ભાવ છે, એને બાહ્યથી જો પુણ્યને કારણે આખું જગત મળી જાય, એટલી મમતા એની અંદર છે. એય...! 'પોપટભાઈ'! આહાહા...! તૃષ્ણાના મોટા ખાડા. ભગવાનમાં આનંદની ખાણ ભગવાન. આહાહા...! એ આનંદની સામું જોયા વિના, એની આસ્થા અને શ્રદ્ધા વિના જગતના પદાર્થો મળે તો ઠીક, એ તૃષ્ણાના બીજડા વાવી, ફાલ્યા ફળ, કહે છે. આ પણ ફળ ફાળ્યું, મંગલિક ફળ આ ફાળ્યું. ઓલાને અમંગલિક ફળ ફાલ્યું, આહાહા...!

'જગતને મંગળરૂપ છે.' આહાહા...! વાહ! જગત મંગલમ બન્યું છે. મંગ એટલે પવિત્રતાની, લ એટલે પ્રાપ્તિ. અથવા મં એટલે પાપનો ગળ એટલે ગાળવું. મંગળ-મંગ એટલે મિથ્યાત્વરૂપી પાપ. વિકલ્પથી માંડીને બીજી ચીજ મારી એવો મિથ્યાત્વ, એને મં-પાપ કહેવાય, એને ગ એટલે ગાળે-નાશ કરે એને મંગલિક કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? આ તમારી દુકાનમાં શબ્દો સાંભળ્યા પણ નહિ હોય. બધા ભાઈઓ ભેગા થઈને આ વાત કરો તો આ વાત બેસે? ઓલો તમારો એક જાગ્યો છે થોડો. નાનો છે એટલે એનું બહુ સાંભળે નહિ. ત્યાં દુકાનમાં .. 'નવલચંદભાઈ'! નહિ? આહાહા...!

કહે છે કે આહાહા...! શું વાત કરી? જુઓ! શું કહે છે? કે જેણે રાગાદિથી ભેદ પાડીને સ્વભાવના ભાનમાં આવ્યો, એ વૃક્ષના ફળ વંદ છે, મંગલિક છે. અને જેણે ભગવાનઆત્માના આનંદથી ખસીને, બીજી ચીજ મારી એમ માનવાના જે વૃક્ષ રોપ્યા, આ એના ફળ અમંગલિક મોટી પાપની દુર્ગતિ થશે. 'પોપટભાઈ'! આહાહા...! રૂપિયા પણ સાથે નહિ આવે, હોં! આવશે?

મુમુક્ષુ :- જે મળે એ ભોગવવું તો જોઈએ ને?

ઉત્તર :- કોણે ભોગવવું કીધું? ભોગવવાનું એ પાપ છે. પૈસા ભોગવાય છે? એ પ્રશ્ન અમારે અહીંયા (સંવત) ૧૯૮૩ની સાલમાં થયો હતો. આ ચારિત્રવિજય છે ને? નથી ઓલું? આશ્રમ છે ને બીજું. અહીંથી ૧૯૮૩ની સાલમાં અહીંયાં વળાનો આપણો ઉતારો છે ને? 'લાઠી'. વળાનો ઉતારો. પેલું ઝાડ છે ત્યાં. ત્યાં અમે ઉતર્યા હતા. ભાવનગર જાવું હતું. ૧૯૮૩ની સાલની વાત છે. ૧૭ અને ૨૭, ૪૪ વર્ષ થયા. પછી અમે ભાવનગર ગયા અહીં 'ચારિત્રવિજય' હતા ને? એ કહે, અરે...! 'કાનજીસ્વામી' અહીં નીકળ્યા અને મારી પાસે ન આવ્યા. અમે વૃદ્ધ થયા એટલે વળતા એણે કહેવરાવ્યું તો લાવ ત્યાં જઈએ. ગયા હતા. પછી એણે આ પ્રશ્ન મૂક્યો હતો. એને એમ કે આ તો મહારાજ છે અને .. બધા ભોગવીએ છીએ એટલે આ અમને પાપી ઠરાવશે. મહારાજ! આ પુણ્યના ફળ તો કોને

કહેવા? કીધું. પુણ્યના ફળ એને કહેવા કે વસ્તુની સામગ્રી મળે એટલું. તો ભોગવે એ? ભોગવે એ નવા પાપ. સંવત્ ૧૯૮૩ની વાત છે. ૧૯૮૩ની વાત છે. અહીં ‘સોનગઢ’માં ‘ચારિત્રવિજય’ (હતા).

મુમુક્ષુ :- વક્તા હતા.

ઉત્તર :- વક્તા કરતા ગમે તે હતા. આ અત્યારે બીજો વિષય ચાલે છે. વિષય બીજો ચાલે એમાં વક્તા નાખ્યું. કહો, સમજાણું કાંઈ? એને એમ કહ્યું હતું, અને કહેવું હતું એ કે આ બધા હજી પૂર્વના પુણ્ય છે ને એ બધા ખાઈએ છીએ. જુઓ! સાધુ થઈને પણ આવું કરીને બેઠા. તમને એમ લાગે કે આ પૂર્વના પુણ્ય ખાઈએ છીએ અમે. મેં કીધું, પુણ્યની વ્યાખ્યા શું? પૂર્વના પુણ્ય ફળ્યા એની વ્યાખ્યા એટલી કે સામગ્રી મળે એટલી. પણ એને ભોગવવાનો ભાવ એ નવું પાપ છે.

મુમુક્ષુ :- નકામું ગયું.

ઉત્તર :- નકામું શું? એ હતું કે દિ’ ત્યાં? ૪૪ વર્ષ પહેલા આ મોટો પ્રશ્ન થયો હતો, ભાઈ! ‘નવલચંદભાઈ’! ૪૪ વર્ષ પહેલાં. આ ‘સોનગઢ’માં જ તે. તે દિ’ તો આ હતા જ ક્યાં? તે દિ’ તો અહીં રહેવું છે એવું ક્યાં હતું? ૧૯૮૩ની વાત છે. સમજાણું કાંઈ? પૂર્વના પુણ્યની વ્યાખ્યા એટલી કે પૂર્વના સત્તામાં પડેલા હોય, કોઈ શુભભાવ કર્યો હોય. એકેન્દ્રિયમાં શુભભાવ થાય. આ લીલોતરીમાં ભગવાન તો આ વનસ્પતિમાં છે ને. (એને) શુભભાવ થાય છે. ત્યાંથી નીકળીને મોટો કરોડોપતિ રાજા થાય. પણ એ શુભભાવનું ફળ સામગ્રી. એ સામગ્રીને ભોગવવાની વૃત્તિ થાય, એ પાપ. આહાહા..!

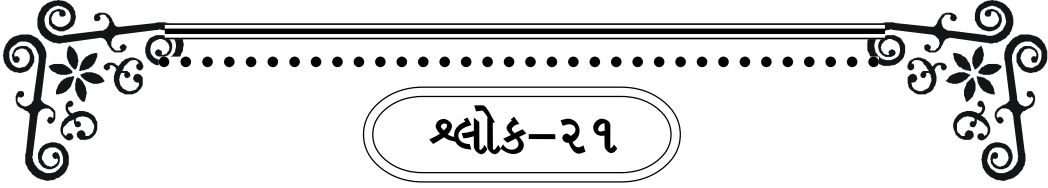
મુમુક્ષુ :- પુણ્ય-પાપ..

ઉત્તર :- પુણ્ય-પાપનો ફેર નથી, બાપુ! ના. એ તો સામગ્રી મળી એટલી જ વાત, બસ. હવે નવા શુભભાવ કરે તો પુણ્ય અને ભોગવવાનો ભાવ એ પાપ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ૪૪ વર્ષ થયા. ૧૯૮૩. લ્યો, આ ભોગવવું કે નહિ? એને એમ નહોતું કહ્યું. એને એમ કે આ મહારાજ છે. આમ તો બહુ ઓલા હતા. હું ગયો તો ઊભા થઈ ગયા. આવો.. આવો... મહારાજ. ઊભા થઈ ગયા. બહારમાં બહુ ઓલા હતા. સત્ રાજકીય. પછી આમ પ્રશ્ન કરતા કરતા આ મૂક્યો. સમકિતીને પણ પુણ્ય કહ્યું છે. શાતા વેદનીયને, રતિને પુણ્ય કહ્યું છે. પુણ્યનો અર્થ શું? એ પુણ્ય નથી. એ વાત ૪૪ વર્ષ પહેલા થઈ ગઈ. શ્વેતાંબરના ‘તત્ત્વાર્થસૂત્ર’માં એ હાસ્ય, રતિ, સમકિત મોહનીયને પુણ્યમાં નાખ્યું છે. ‘તત્ત્વાર્થસૂત્ર’માં ફેરવી નાખ્યું. તે દિ’ ૧૯૮૩માં આ વાત થઈ કે આમાં પુણ્ય કીધું છે ને? બિલકુલ નહિ. એ.. ‘ચેતનજી’! બિલકુલ નહિ. સમકિત મોહનીયને શ્વેતાંબરોએ ફેરવી નાખ્યું. પાપ છે એને પુણ્યમાં નાખ્યું છે. બિલકુલ નથી. તે દિ’ ૪૪ વર્ષ પહેલા આ વાત થઈ હતી. આ નહિ, કીધું. અને પુણ્યની મર્યાદા એટલી કે પૂર્વે શુભભાવ થયો હોય તો પુણ્ય બંધાય. અને બંધાવાનું

ફળ સંયોગો આવે એટલું. હવે એ સંયોગો ઉપર જો લક્ષ જાય, રળવાનો ભાવ થાય એ નવું પાપ. પુણ્યની લોન બળી ગઈ અને નવા પાપની લોન (ઉભી કરી). આવી (વાત) છે, બાપા! ભગવાનના ઘરની વાત તો આમ છે. આહાહા..! કહો, સમજાણું?

અહીં તો ઓલું વૃક્ષ આવ્યું ને? ભાઈ! જે જાતના વૃક્ષ રોપ્યા હશે એ ફળ આવશે. દાડમના રોપ્યા હશે તો દાડમના ફળ આવશે અને જમરૂખના ફળ રોપ્યા હોય તો જમરૂખના ફળ આવશે. એમ જેણે તૃષ્ણાના ફળ રોપ્યા હશે, એને મરતા તૃષ્ણાના ફળ આવશે. આ કરો... આ કરો... લાવો આ.. આ કરો.. જાય મરીને હેડે.

જેણે આત્માના આનંદના ફળ રોપ્યા છે, ઝાડ રોપ્યા, ઝાડ.. આહાહા..! ‘ભેદજ્ઞાનરૂપી વૃક્ષ’ એમ કીધું જોયું? ભેદ પાડતા... પાડતા... પાડતા.. એકાગ્ર આવ્યું છે. એનું ફળ તો વંદ્ય છે, મંગલિક છે. આહાહા..! એના સરવાળા તો શાંતિના અને આનંદના છે, એમ કહે છે. અને આ તૃષ્ણાની આખો દિ’ હોળી સળગી હોય એના ફળ તો મરતા ગાંડો થઈ જશે એવા એના ફળ છે. ‘પોપટભાઈ’! પાગલ-પાગલ. કહો સમજાણું? લ્યો. એ ૨૦મો કળશ કીધો.

શ્લોક-૨૧

(મન્દાક્રાંતા)

મોક્ષે મોક્ષે જયતિ સહજજ્ઞાનમાનન્દતાનં
નિર્વ્યાબાધં સ્ફુટિતસહજાવસ્થમન્તર્મુખં ચ ।
લીનં સ્વસ્મિન્સહજવિલસચ્ચિવ્ચત્કારમાત્રે
સ્વસ્ય જ્યોતિઃ પ્રતિહતતમોવૃત્તિ નિત્યાભિરામમ્ ॥૨૧॥

[શ્લોકાર્થ :-] આનંદમાં જેનો ફેલાવ છે, જે અવ્યાબાધ (બાધા રહિત) છે, જેની સહજ અવસ્થા ખીલી નીકળી છે, જે અંતર્મુખ છે, જે પોતામાં-સહજ વિલસતા (ખેલતા, પરિણમતા) ચિત્યમત્કારમાત્રમાં-લીન છે, જેણે નિજ જ્યોતિથી તમોવૃત્તિને (અંધકારદશાને, અજ્ઞાનપરિણતિને) નષ્ટ કરી છે અને જે નિત્ય અભિરામ (સદા સુંદર) છે, એવું સહજજ્ઞાન સંપૂર્ણ મોક્ષમાં જ્યવંત વર્તે છે. ૨૧.

શ્લોક-૨૧ ઉપર પ્રવચન

મોક્ષે મોક્ષે જયતિ સહજજ્ઞાનમાનન્દતાનં
નિર્વ્યાબાધં સ્ફુટિતસહજાવસ્થમન્તર્મુખં ચ ।

લીનં સ્વસ્મિન્સહજવિલસચ્ચિવ્ચવત્કારમાત્રે
સ્વસ્ય જ્યોતિઃ પ્રતિહતતમોવૃત્તિ નિત્યાભિરામમ્ ॥૨૧ ॥

‘આનન્દતાનં’ એટલે? આનંદવાળુ? વિસ્તાર. ‘આનંદમાં જેનો ફેલાવ છે,...’ ‘આનન્દતાનં’ ફેલાવ, વિસ્તાર.

શ્લોકાર્થ :- ‘આનંદમાં જેનો ફેલાવ છે,...’ એવો આત્મા. એ આત્મા કેવો છે ભગવાન? કે જેણે રાગ અને પરથી ભિન્ન પાડીને આત્માની એકાગ્રતા સેવી છે. એ ‘આનંદમાં જેનો ફેલાવ છે, અવ્યાબાધ (બાધા રહિત) છે,...’ જેની દશા, આનંદની દશા, સ્વભાવમાં સન્મુખ થઈને ધર્મ જે થયો, એ કેવી દશા છે? આનંદનો ફેલાવ છે, બાધારહિત છે. પહેલું અસ્તિ કર્યું. એને વિઘન કોઈ જાતનું નથી. ‘જેની સહજ અવસ્થા ખીલી નીકળી છે,...’ દશા જેની અંદર શક્તિમાં હતી. કળી જેમ ખીલે એમ આનંદનો નાથ અંદર હતો એ ખીલી નીકળ્યો છે. જેની દશામાં ખીલી ગયો છે.

‘જે અંતર્મુખ છે,...’ એ પર્યાય નિર્મળ છે એ અંતર્મુખ છે. ધ્રુવના અંતર્મુખ છે. ‘જે પોતામાં-સહજ વિલસતા (ખેલતા, પરિણમતા) ચિત્યમત્કારમાત્રમાં-લીન છે,...’ આહાહા...! ધર્માત્માનું આનંદનું ફળ અથવા ધર્મદશા, એ આત્મામાં લીનતા છે એ ધર્મદશા છે. ‘ચિત્યમત્કારમાત્રમાં લીન છે,...’ રાગ નહિ, પુણ્ય નહિ, કાંઈ હો, હો, એને ઘરે. મારા ઘરમાં તો આનંદ અને જ્ઞાન છે. એમાં જે લીન છે. ‘જેણે નિજ જ્યોતિથી તમોવૃત્તિને (અંધકારદશાને, અજ્ઞાનપરિણતિને) નષ્ટ કરી છે...’ ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ! એને અંતર અનુભવીને, જેણે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કર્યો છે. સૂર્ય હોય ત્યાં અંધકાર રહેતો નથી. એમ ભગવાનઆત્માના આનંદનું ભાન થઈને, સ્વરૂપના અનુભવની દશા થઈને, જેણે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને તો નષ્ટ કરી દીધો છે. ભારે વાત, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

‘અને જે નિત્ય અભિરામ (સદા સુંદર) છે,...’ પ્રગટેલું જ્ઞાન, હોં! ‘એવું સહજજ્ઞાન સંપૂર્ણ મોક્ષમાં જયવંત વર્તે છે.’ આહાહા...! જેણે આત્માના સ્વભાવને પરથી ભિન્ન પાડીને ભેદજ્ઞાન કરીને ઠર્યો છે, અંતર્મુખ દશા જેની થઈ છે, એને એવી સહજજ્ઞાન દશા સંપૂર્ણ મોક્ષમાં જયવંત વર્તે છે. એ અંતર્મુખથી થયેલું અંતર્મુખ પર્યાયનું અંતર્મુખપણું છે. કેવળજ્ઞાન બહિર્મુખપણું નથી. આહાહા...! ભારે કામ, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- ... સુખી થાય.

ઉત્તર :- આ સારી ગાડી, લાડી, ઘોડી, વાડી હોય તો સુખી થાય. એ તો બધી હોળી છે. આ તો અંદર આત્મામાં આનંદ છે. ચૈતન્યનો લાલ આનંદનો છે. આહાહા...! જેમ ચોસઠ પહોરી પીપરમાં ચોસઠ પહોરી તીખાશ ભરી છે એ બહાર આવે છે. એમ આત્મામાં આનંદ પડ્યો છે. એની એકાગ્રતાથી એને આનંદ બહાર આવે છે. એ એનો આનંદ છે. ધૂળનો આનંદ કે દિ’ હતો? મૂંઢે બહારથી માન્યો છે. આ પૈસા, બાયડી, આબરૂ, કીર્તિ, મકાન...

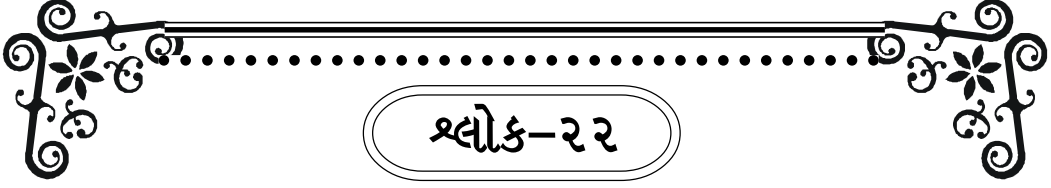
ચારે કોર બધી હોળી સળગે છે. આહાહા..!

આનંદ તો આત્માનું સ્વરૂપ છે. વસ્તુ જે હોય એ દુઃખરૂપ ન હોઈ શકે. સ્વભાવ એનો દુઃખરૂપ ન હોય. એના સંયોગમાં એ ચીજ ન હોય. એ પોતાના સ્વભાવમાં હોય. પોતે ભગવાનઆત્મા આનંદ અને જ્ઞાનનો સ્વભાવ છે. એમાંથી આનંદ આવે છે. સિદ્ધ ભગવાન આનંદને ભોગવે છે. આનંદને ભોગવે છે. ‘વજુભાઈ’! એમનો ૧૨ વર્ષનો દીકરો ‘દિલીપ’ છે ને? ‘જયંતીભાઈ’નો. એના બાપે ‘જયંતિ’એ પૂછ્યું હતું એને. ‘દિલીપ’! આ મહારાજ કહે છે કે સાધુ જંગલમાં રહે. ‘લાલચંદભાઈ’! ઓળખો છો ને આ ‘જાદવજીભાઈ’? તમારે ‘કલકત્તા’. ‘જયંતિભાઈ’ છે ને મોટા? છોકરો એવો પાક્યો છે. ઘરે જઈને એનો બાપ પૂછે, એલા ‘દિલીપ’! આ મહારાજ કહે છે કે સાધુ એવા હોય કે જંગલમાં રહે. એને સાધુ કહે. જંગલમાં એને કેમ ગોઠતું હશે? એય...! ‘પપ્પા’! એમ કરીને કહ્યું, હોં! એ તો અતીન્દ્રિય આનંદમાં લહેર કરતા હોય છે. કેમ ગોઠતું હશે એ શું કહો છો તમે? ‘જયંતિભાઈ’ને એવો જવાબ આપ્યો હતો. અતીન્દ્રિય આનંદમાં. એકલા કેમ ગોઠતું હશે? એ આનંદમાં રહે છે, અતીન્દ્રિય આનંદમાં. પછી બીજો જવાબ આપ્યો, એ ઉપરાંત દલીલ આપી. પપ્પા! સિદ્ધ એકલા રહે છે કે નહિ? સિદ્ધ-સિદ્ધ. જામો સિદ્ધાણં. એને એકલા નહિ ગોઠતું હોય એમને? પપ્પા! અતીન્દ્રિય આનંદમાં લહેર કરે છે. તમારે આ... શું કહેવાય? આ તમને ઘોંઘાટ ગમે છે. તમને નિવૃત્તિ જોઈતી નથી. બોલે તો એના બાપની સામે ધડાકા લે. ઠીક બેટા. તમને ઘોંઘાટ ગોઠે છે. આ કરવું, તે કરવું. એટલે ઘોંઘાટ વિનાની ચીજ, તમારે નિવૃત્તિ જોઈતી નથી. સિદ્ધ નિવૃત્તિ લઈને બેઠા છે અને એકલા આનંદમાં છે. તમને ઘોંઘાટમાં દેખાય છે અને ઘોંઘાટ વિનાની ચીજ આનંદવાળી કેમ હોય? એય...! ‘લાલચંદભાઈ’! હજી બાર વર્ષ થયા છે, હોં! તેરમું વર્ષ ચાલે છે. ‘કલકત્તા’માં છે. રજા પડે ને? શું કહેવાય? વેકેશન પડે ત્યારે અહીંયાં આવે. બાપને જવાબ આપ્યો. એ નહિ ગોઠતું હોય સિદ્ધને એમને? સિદ્ધ છે કે નહિ? એકલા ત્યાં નહિ ગમતું હોય. ઈ અતીન્દ્રિય આનંદમાં મજા કરે છે. તમને ઘોંઘાટ જોવે છે. આ કરવું ને તે કરવું, એ વિના તમને સખ આવતું નથી. ઠીક ભાઈ. સાચું હોય તો છોકરો કહે તો પણ વાંધો નહિ. એમાં શું છે? કેમ ‘શાંતિભાઈ’! એ તો છોકરો છે, અમને સમજાવે તો અમે એની પાસે સમજીએ. આહાહા..!

‘અને જે નિત્ય અભિરામ (સદા સુંદર) છે, એવું સહજજ્ઞાન...’ જેવું શક્તિમાં આનંદ અને જ્ઞાન હતું. જેમ પીપરમાં ચોસઠ પહોરો તીખો રસ અને લીલો રંગ હતો એ બહાર આવ્યો છે. એમ આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદ અને જ્ઞાનનું સંપૂર્ણ... સંપૂર્ણ... સંપૂર્ણ... સત્ત્વ, તત્ત્વ હતું એ એકાગ્રતા દ્વારા બહાર આવ્યું છે. આહાહા..! અરે..! વિશ્વાસ તો લાવે એને ખબર ન મળે. આવો ભગવાન ચિદાનંદ પ્રભુ છે. આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ? આ તો ધર્મ બહારથી માનીને બેઠા હોય. આ કર્યા અને તે કર્યા, સામાયિક, પોષા, પડિક્કમણા

(કરે). ભાન વિનાના સામાયિક કેવા તને? પોષા-પડિક્કમણા એ તો બધા એકડા વિનાના મીંડા છે. રણમાં પોક મૂકવા જેવું છે. પોક કોઈ સાંભળે એવું નથી. સમજાણું કાંઈ?

પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ કહે છે, અહો...! આવો ભગવાન! આ સહજ જ્ઞાનની પર્યાયની વ્યાખ્યા થાય છે. ‘સંપૂર્ણ મોક્ષમાં જયવંત વર્તે છે.’ વસ્તુના સ્વભાવમાં જયવંત સહજજ્ઞાન-સ્વભાવિક જ્ઞાન તો છે પણ એનો અનુભવ થતાં પર્યાય પ્રગટ થઈ એ પણ સહજજ્ઞાન મોક્ષમાં વર્તે એમ કહે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

શ્લોક-૨૨

(અનુષ્ટુભ)

સહજજ્ઞાનસામ્રાજ્યસર્વસ્વં શુદ્ધચિન્મયમ્
મમાત્માનમયં જ્ઞાત્વા નિર્વિકલ્પો ભવાભ્યહમ્ ॥૨૨॥

[શ્લોકાર્થ :-] સહજજ્ઞાનરૂપી સામ્રાજ્ય જેનું સર્વસ્વ છે એવો શુદ્ધચૈતન્યમય મારા આત્માને જાણીને, હું આ નિર્વિકલ્પ થાઉં. ૨૨.

શ્લોક-૨૨ ઉપર પ્રવચન

૨૨ નાનો શ્લોક છે.

સહજજ્ઞાનસામ્રાજ્યસર્વસ્વં શુદ્ધચિન્મયમ્
મમાત્માનમયં જ્ઞાત્વા નિર્વિકલ્પો ભવાભ્યહમ્ ॥૨૨॥

આહાહા...! ‘સહજજ્ઞાનરૂપી સામ્રાજ્ય જેનું સર્વસ્વ છે...’ એ ત્રિકાળની સ્વભાવિક વાત છે. સ્વભાવિકજ્ઞાનરૂપી ‘સામ્રાજ્ય જેનું સર્વસ્વ છે...’ આત્માનું રાજ્ય આત્મામાં છે. જુઓ ! સામ્રાજ્ય. સમજાણું કાંઈ? આ સામ્રાજ્ય. કીધું હતું ને? આ ‘જામનગર’ના દરબાર પાસે ગયા હતા ને એક વખત. (સંવત) ૨૦૧૦ની સાલમાં. આ શું કહેવાય? હમણા ગુજરી ગયોને. ‘દિગ્વીજય’ તેણે કહ્યું, મહારાજ! મારે દર્શન કરવા છે. મને ઠીક નથી. ‘દિગ્વીજય’ એક કરોડની ઉપજ છે. એ હમણા ગુજરી ગયા. એનો છોકરો. ૨૦૧૦ની સાલમાં ગયેલા. આહાહા...! નોખા-નોખા... એને આંખનું ઓપરેશન કરવાનું હતું. મારે દર્શન કરવા છે. હું એના બંગલા પાસે દિશાએ જાતો. પાંચ મિનિટના રસ્તે. એટલે એને ખબર પડી કે મહારાજ અહીં આવે છે. એનો મૂળ માણસ આપણો સ્થાનકવાસી જૈન હતો. મહારાજ અહીંયાં આવે છે, એટલા માટે તમારે દર્શન કરવા હોય તો, મહારાજને વિનંતી કરો. પછી ગયા હતા. પા કલાક

બેઠા. ‘ગુલાબરાણી’ એની વહુ હતી. તમારું એક કરોડની ઉપજનું આ સામ્રાજ્ય નહિ, કીધું. આ તો ધૂળનું રાજ છે. સામ્રાજ્ય તો આત્મામાં જ્ઞાન અને આનંદનું અનંતગુણનું રાજ એ સામ્રાજ્ય છે. પછી રાણી બોલી. હા, મહારાજ! એ વાત સાચી છે. હોશિયાર છે. પા કલાક ગયા. સવારે દિશાએ ગયા હતા, વખત નહોતો વળતા પા કલાક (ગયા હતા). એક હજાર રૂપિયા મૂક્યા. એક હજાર મુકીએ છીએ. પા કલાક થઈ એના બંગલે. દિશાએ જઈને સવારે વહેલા. એક હજાર ગણ્યા હતા. આપણે ‘મોક્ષશાસ્ત્ર’માં નાખ્યા હતા. આ નહિ... આ નહિ... ભાઈ! આ ધૂળના ઢગલા એ રાજ નહિ.

આત્માનું ‘સહજજ્ઞાનરૂપી સામ્રાજ્ય...’ જુઓ! આહાહા...! અનંત અનંત બેહદ્ જેનો જ્ઞાનસ્વભાવ સ્વભાવિક, એવા-એવા અનંતગુણનું રાજ. એ સર્વસ્વ આત્માનું સ્વરૂપ-રાજ છે. એનાથી તે શોભે છે. ‘એવો શુદ્ધચૈતન્યમય મારા આત્માને જાણીને,...’ જુઓ! ‘એવો શુદ્ધચૈતન્યમય મારા આત્માને જાણીને,...’ આવો આત્મા છું એમ જાણીને. જ્ઞાનથી આમ ભરચક્ક છલોછલો ભરેલો. દરિયો જેમ ઊછળે એમ આત્મા જ્ઞાન અને આનંદથી છલોછલ ભરેલો છે. નજરું નાખ્યા વિના એ નજરે પડે એવો નથી. સમજાણું કાંઈ? કાંઈ ખબરું ન મળે. આંધળાની જેમ અનાદિથી ચાલ્યો જાય. ‘પોપટભાઈ’! ઘરે ભગવાન બિરાજે એની સામું ન જોવું અને પારકા સામું જોવું, લ્યો.

ભર્યે ભાણે ઘરે ખાતો નથી અને ઝેંઠા ચાટવા જાય છે, એમ નથી કહેતા? એમ ભગવાન કહે છે કે ત્રણલોકનો નાથ, આનંદનો ધામ તું અહીં અંદર છો ને! કાંઈકના ચાટવા જાય છે, ભોગના, વિષયના, આબરૂ અને કીર્તિના, વિકલ્પના એઠાં ચાટે છે તું. તને શરમ નથી આવતી? બાપ એમ કહે ને કે કાંઈક બહારચલ્લો હોય તો. ઘરે બાઈ ખાનદાનની દીકરી છે, અને તું આ વાઘરણને લઈને બેઠો. તને શરમ નથી આવતી? બાઈ ખાનદાનની, બહાર નીકળે મોઢું ઊંચુ કરે નહિ એવી એને મુકીને ભર્યે ભાણે આ બીજે જ્યાં-ત્યાં ભટકે છે, એમ બાપ એને કહે.

એમ ભગવાન કહે છે કે તારું સામ્રાજ્ય અંદર છે ને, ભગવાન! આ બીજાનું રાજ કરવા ક્યાં ચાલ્યો તું? પુણ્ય તારા, શરીર મારું, વાણી મારી, રાજ મારું, ધૂળ મારા. એઠા ચાટવા જાય છે? સમજાણું કાંઈ? નિભર થઈ ગયો છે ને એને ચાબખા વાગતા નથી. ‘જેઠાભાઈ’! આહાહા...!

કહે છે, અરે...! અમારું સર્વસ્વ રાજ તો ચૈતન્ય આનંદ છે. ‘એવો શુદ્ધચૈતન્યમય મારા આત્માને...’ જુઓ! આવો ચૈતન્ય. એમ. રાગવાળો, કર્મવાળો, શરીરવાળો નહિ. ‘એવો શુદ્ધચૈતન્યમય મારા આત્માને જાણીને,...’ પહેલું જાણીને એમ કહ્યું છે ને? ‘હું આ નિર્વિકલ્પ થાઉં.’ આ વસ્તુ જ્ઞાનમય છે, આનંદમય છે, એમ એનું જ્ઞાન કરીને, હું હવે ઠરું છું. વિકલ્પ રહિત થઈને નિર્વિકલ્પ થાઉં છું. આનું નામ ધર્મ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? વાત તો મોટી

લાગે એય...! ‘ભીખાભાઈ’! એ વાત તો તારા ઘરની મોટામાં મોટી છે. આહાહા...! શું કરે? રાંકો થઈને ચાર ગતિમાં રખડે છે. એ કળશ કીધો, લ્યો. ૨૨ થયા ને? હવે ગાથા. ૧૧-૧૨ ગાથાના કળશો.

એ જ્ઞાનઉપયોગની વ્યાખ્યામાં આ બધું આવ્યું. આહાહા...! જ્ઞાનના ઘણા ભેદ આવ્યા હતા ને? હવે આ દર્શનના ભેદ લે છે. અંતર સહજાનંદ, સહજજ્ઞાન ત્રિકાળ એને કારણજ્ઞાન કહ્યું હતું. કેવળજ્ઞાનને કાર્યસ્વભાવજ્ઞાન કહ્યું હતું. ચાર જ્ઞાનને વિભાવજ્ઞાન કહ્યું હતું. કેવળજ્ઞાનના તો પ્રકાર પાડશે. કેવળજ્ઞાન મોક્ષદશામાં જે વર્તે છેલ્લું કીધું એ. એ કેવળજ્ઞાન સ્વભાવિક જ્ઞાન છે એમ કહ્યું. આમાં ભાવમાં એને વિભાવભાવવાળું કહેશે.

મુમુક્ષુ :- અધુરું જ્ઞાન છે માટે?

ઉત્તર :- નહિ.. નહિ... અધુરું ક્યાં છે. પર્યાય છે માટે. કેવળજ્ઞાન એ કાર્યસ્વભાવજ્ઞાન છે. અરે...! ભાષા કઈ જાતની આ! અને ત્રિકાળી જ્ઞાન એ કારણસ્વભાવજ્ઞાન છે. હવે કાર્યસ્વભાવજ્ઞાનને ત્રણ રીતે ઓળખાવશે. એને વિભાવ કહેશે. કેવળજ્ઞાનને વિભાવજ્ઞાન કહેશે. ત્રિકાળી પરમસ્વભાવજ્ઞાનની અપેક્ષાએ. અને એને કાર્યપર્યાયજ્ઞાન કહેશે. ભાઈ! કાર્યપર્યાયજ્ઞાન. સ્વભાવકાર્યપર્યાયજ્ઞાન. પર્યાય ને? સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! કેટલું યાદ રાખવું આમાં? એમાં ના ન પાડવી. એ કેવળજ્ઞાનની વ્યાખ્યા આ રીતે કહી. અથવા જ્ઞાનભાવની. હવે દર્શનભાવની વ્યાખ્યા ઉપયોગની કરશે.

(શ્રોતા : - પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)